

Ο Ιθακήσιος ασκητής Ιωσήφ ο Ρακενδύτης και η εγκυκλοπαίδειά του.

Γράφει ο Μάριος Νοβακόπουλος, διεθνολόγος – μεταπτυχιακός φοιτητής Βυζαντινής ιστορίας.

Η ανατολική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία της εποχής των Παλαιολόγων παρουσίαζε το παράδοξο αφ' ενός να καταρρέει και να σπαράσσεται, αφ' ετέρου να γίνεται κυψέλη μίας άνευ προηγουμένου πολιτιστικής και πνευματικής κινητικότητας. Συνεχίζοντας τον διανοητικό βίο αιώνων και σε παράλληλη πορεία με τις δυτικές «Αναγεννήσεις», η άνθιση του 13-15ου αιώνα γέννησε στοχαστές και λογίους οι οποίοι διακρίθηκαν στην θεολογία, την ιστοριογραφία και τις επιστήμες, ενώ απασχολήθηκαν με θέματα όπως η σχέση πίστης και λογικής, η αρετή και η σχέση της αυτοκρατορίας με την Δύση και τις αντιλήψεις της.

Αν και ορισμένα «μεγάλα» ονόματα ξεχωρίζουν, όπως ο ησυχαστής βασιλεύς Ιωάννης Καντακουζηνός, ο πολυμαθής Θεόδωρος Μετοχίτης και ο φιλοπαπικός **Δημήτριος Κυδώνης**, πολλές προσωπικότητες της εποχής παραμένουν μάλλον συσκοτισμένες, η ύπαρξη τους κτήμα μόνον των εξειδικευμένων ερευνητών. Σε αυτήν την τελευταία ομάδα ανήκει ο ασκητής Ιωσήφ Ρακενδύτης.

Βίος και πολιτεία.

Ο Ιωσήφ καταγόταν «έκ τηςῆς σμικροτάτης καὶ κρاناῆς Ἰθάκης», η οποία όταν γεννήθηκε (1260/80) βρισκόταν υπό την εξουσία της ιταλικής οικογένειας Orsini. Προερχόμενος από γονείς της μεσαίας τάξης, ο Ιωσήφ απέκτησε σημαντική μόρφωση και εργάστηκε ως υπάλληλος των Orsini, φθάνοντας να γίνει οικονόμος της. Έχοντας της από νεαρή ηλικία την τάση της το θείο, εγκατέλειψε το νησί του και πήγε να μονάσει στην Θεσσαλονίκη. Την εποχή εκείνη η νύμφη του Θερμαϊκού και συμβασιλεύουσα ήταν ένα ακμάζον πνευματικό κέντρο, εστία μάθησης και θεολογίας. Εκεί δίχως άλλο ο Ιωσήφ μπόρεσε να εμβαθύνει της σπουδές του. Της μαθαίνουμε από τον επιτάφιο που συνέθεσε για εκείνον ο φίλος του Θεόδωρος Μετοχίτης, μελέτησε Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Πρόκλο και Πλωτίνο. Ο Ιωσήφ, παρ' ότι προσηλωμένος σε έναν βίο αυστηρής άσκησης και λιτότητας, πίστευε ότι η μελέτη των «λόγων», των επιστημών δηλαδή, βοηθά τον άνθρωπο να έρθει σε επαφή με τον Θεό – αρκεί η μελέτη της αρχαίας και κοσμικής γνώσης να μην υπονομεύει το ορθόδοξο δόγμα, της ήταν η διαχρονική οδηγία της Εκκλησίας. Ο Ιωσήφ ασκήτευσε σε διάφορες περιοχές, στο Άγιον Όρος, την Θεσσαλία και σε νησιά. Ζούσε φτωχικά και εργαζόταν σκληρά, χωρίς να φοράει παπούτσια, κοιμώμενος με προσκεφάλι μία πέτρα, έχοντας μόνο ένα χιτώνα. Τούτος ο χιτώνας διαλύθηκε τόσο πολύ, ύστερα από δεκαετίες που τον φορούσε, που ο Ιωσήφ κέρδισε το προσωνύμιο Ρακενδύτης.

Το 1307 ο Ιωσήφ μετοίκησε στην Βασιλεύουσα, με την ελπίδα ότι θα μπορούσε εκεί να έρθει σε επαφή με της πνευματικούς κύκλους της εποχής. Αμέσως κέρδισε την συμπάθεια όχι μόνο εκείνων, αλλά και του αυτοκράτορα Ανδρονίκου Β'. Η βασιλική οικογένεια τον αποκαλούσε πατέρα, και ο Ιωσήφ ήταν ευπρόσδεκτος στα ανάκτορα, όταν δεν μελετούσε ή δεν φρόντιζε ασθενείς. Γνώρισε την αφρόκρεμα της κωνσταντινουπολίτικης διάνοησης, της «τον Ματθαίο, μητροπολίτη Εφέσου ... τον Νικηφόρο Χούμνο, τον Μιχαήλ Γαβρά και τον Μανουήλ Μοσχόπουλο, τον Θεόδωρο Μετοχίτη και τον Νικηφόρο Γρηγορά» (Α. Σ. Σκλαβενίτη). Όλοι οι υψηλά ιστάμενοι φίλοι του τον περιέβαλαν με θαυμασμό, γεμίζοντάς τον δώρα. Παρ' όλα αυτά ο Ιωσήφ συνέχισε να κυκλοφορεί με τα κουρέλια του, σχεδόν γυμνός μπροστά της αυλικούς. Αρνήθηκε όχι μία, αλλά τέσσερις προτάσεις να γίνει οικουμενικός πατριάρχης.

Το πολιτικό κλίμα της της Πόλης χειροτέρευε. Ο εγγονός του Ανδρονίκου Β΄, της Ανδρόνικος, στασίασε εναντίον του παππού του, πυροδοτώντας εμφύλιο πόλεμο. Ο Ιωσήφ λειτούργησε αρχικά ως μεσολαβητής μεταξύ της, το 1323 της αποσύρθηκε σε μία μονή έξω από την Θεσσαλονίκη. Εκεί, μαζί με έναν άλλο φίλο του μοναχό, ασκήτευσε μερικά χρόνια, διατηρώντας συχνή αλληλογραφία με της λογίους της Κωνσταντινούπολης. Ο Ιωσήφ απεβίωσε ειρηνικά το 1330, θρηνούμενος οικουμενικά από της διανοουμένους της εποχής.

Το συγγραφικό του έργο.

Ο Ιωσήφ εντρύφησε σε όλες τις γνωστές τέχνες και επιστήμες. Θέλοντας να συγκεντρώσει όλο το υλικό του σε ένα ενιαίο έργο που θα διευκόλυνε την διδασκαλία, συνέγραψε την «Βίβλο ευσυνόπτων μαθημάτων». Η εγκυκλοπαίδεια αυτή είχε περισσότερο χαρακτήρα απόθεσης της υπάρχουσας γνώσης, δεν έχει δηλαδή πολλά σημεία πρωτοτυπίας. Ξεκινούσε με την ρητοική, την οποία ο Ιωσήφ θεωρούσε ανωτάτη των επιστημών, και ακολουθούσε η φιλοσοφία («όργανον» και «μετά τα φυσικά» του Αριστοτέλη), οι τέσσερις μαθηματικές επιστήμες (αριθμητική, γεωμετρία, αστρονομία, μουσική), και η ιατρική. Το έργο συμπλήρωναν θρησκευτικά κείμενα («περί ευσεβείας κ.α.) και μία «πραγματεία επί των τεσσάρων αρετών» (φρόνηση, σωφροσύνη, ανδρεία, δικαιοσύνη). Ή «βίβλος» ενσωμάτωνε το αριστοτελικό έργο του Γεωργίου Παχυμέρη και το «περί ψυχής» του Νικηφόρου Βλεμμύδη. Ο Ιωσήφ ήταν ιδιαίτερα γνωστός για την ιατρική του. Υπήρξε δάσκαλος του σημαντικότερου ιατρού της Παλιολόγειας εποχής, του Ιωάννη Ζαχαρία, ενώ σώζεται επιστολή του Μιχαήλ Γαβρά, ο οποίος τον ευχαριστεί που θεράπευσε τα μάτια του.

Από το έργο του Ιωσήφ Ρακενδύτη έχει εκδοθεί μόνο το πρώτο κομμάτι της ρητορικής, και αυτό όχι για το ευρύ κοινό. Όμως το παράδειγμα του παραμένει σημαντικό σήμερα, για να δείχνει πως μπορεί κάλλιστα να συνδεθεί η προσωπική αρετή με την εγκόσμια σοφία, και πως μπορεί κάποιος, με ταπεινότητα, να μείνει άτρωτος από την φθορά που φέρνει ο συγχρωτισμός με την ελίτ. Η γνώση συνοδεία χαρακτήρα και η απάθεια εμπρός στην εξουσία και τα θέλγητρά της αποτελεί μέχρι και σήμερα ζητούμενο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Σκλαβενίτη Άννα, Ο Ιθακήσιος Ιωσήφ Ρακενδύτης, ένας πολυμαθής λόγιος του 14ου αιώνα, ΙΑ΄ Διεθνές Πανιώνιο Συνέδριο, Πρακτικά Α΄ το-μου, 2019 σ. 193-204. ([pdf](#)).

Kazhdan A. P. (επ.), The Oxford Dictionary of Byzantium, Oxford Uni-versity Press 1991, τόμος Β, σελ. 1074.

Hunger H., Βυζαντινή Λογοτεχνία – Η λόγια κοσμική γραμματεία των Βυζαντινών, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2000, το-μος Α΄, σελ. 86, 152-155, 159, 221, 305, τόμος Β΄, σελ. 142-143, 152, 388-389.

Wikipedia.

Χειρόγραφα.

Δημοσιεύθηκε στην Εφημερίδα [Ρήξη τ. 159](#), Απρίλιος 2020.

Πηγή : <https://www.antibaro.gr/article/>